

Schlett András

Gúzsba kötve táncolni Recenzió Botos Katalin: Egy közgazdász élete a köz szolgálatában című könyvről

Dancing in Shackles A Review of "Egy közgazdász élete a köz szolgálatában by Katalin Botos

ÖSSZEFOGLALÁS

Botos Katalin új könyvében életpályáját és munkásságát tárja elénk. Egy olyan élettörténetet, melyben a családi, szakmai és gazdaságtörténeti szálak egymásba fonódnak, mint a regényekben. Botos Katalin rendíthetetlenül követte keresztény elhivatottságát a közgazdaságtan területén és a tanári pályáján. A rendszerváltás kihívásai előtt sem rettent vissza, és gazdaságpolitikai szerepe meghatározó volt az új Magyarország építésében. Ezen túlmenően mélyen elemzi a katolikus egyház társadalmi tanítása és a gazdaság kapcsolatát, mutatva a szolidaritás és a kereszténydemokrácia szerepét életében.

Kulcsszavak: életrajz, közpénzügyek, államtartás, bankügyek, deviza, gazdaságtörténet

SUMMARY

In her new book, Katalin Botos presents her life's journey and professional work. It is a life story in which the storylines of family, professional, and economic history intertwine, much like in novels. Katalin Botos unwaveringly followed her Christian calling in the field of eco-

nomics and in her teaching career. She did not shy away from the challenges of the regime change, and her role in economic policy was instrumental in building the new Hungary. Furthermore, she analyzes the relationship between the Catholic Church's social teachings and the economy at depth, demonstrating the role of solidarity and Christian democracy in her life.

Keywords: biography, public finance, state budget, banking, foreign exchange, economic history

BEVEZETÉS

Az autentikus élet ragyogó erővel bír; ami vonzza az embereket, mivel köztudott, hogy nem a szavak, hanem a példák inspirálnak. Botos Katalin könyvét olvasva az első gondolatom, hogy a könyv címe túl leegyszerűsítő. A könyv sokkal mélyebb, mint amit a cím sugall, ez egy példamutató és tanúságtételben gazdag élet összefoglalása.

A szerző egy nemzetközileg elismert közgazdász, aki keresztény életével példáját adja a kereszténydemokrácia perszonalista eszményének.

DR. SCHLETT ANDRÁS PHD, gazdaságtörténész, szociológus, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem habilitált docense (schlett.andras@jak.ppke.hu).

Ez a tény létfontosságú az életrombolás időszakában, amikor az egocentrizmus és a hedonista individualizmus militáns formája hatalmas pusztítást végez.

A kötet nem csupán egy hitében kitartó ember küzdelmes históriája, aki a közjóért vívott küzdelmet, hanem sokkal mélyebb, sokszínű tablója az időknek. Családi, szakmai és gazdaságtörténeti fonalak futnak párhuzamosan, időnként eltérnek egymástól, majd újra találkoznak, hogy végül véglegesen egygé fonódjanak össze. Néha az egyik szál dominál, míg a másik csak halványan villan fel, de mindvégig elkíséri az olvasót a szabadság és önrendelkezés igénye egy korlátozásokkal, mimikrirel teli világban. Botos Katalin a kommunizmus idején polgárként, a globalizmus időszakában magyarként, az egysíkú polgári környezetben katolikusként érezte magát leszorítva és gúzsba kötve. A hívó léleknek, akárhová sodródik, humanizálnia kell a környező világot.

A könyv bemutatja a családi gyökereket és az utazást, amelyet a kislánynak, – akkor Krebsz Katalin –, szüleivel együtt kellett megtennie a régi Magyarországon, mígnem Tatabányán kötöttek ki. Az életfreskó első jelentős mozaikja Tatabánya, amikor felfedezte lelkében a későbbi elhivatottságának alapját, a keresztény hitet, egy egyszerű templomban. Az ötvenes évek hideg és egyházellenes korszakában érezte meg a tanúságtevői hivatását és az az iránti vágyat, hogy egy egyházi iskolában tanuljon. Ez az első kihívás volt az életében, amit később több is követett. Tatabánya szocialista bányászvárosa, – ahol közelről megismerte a nehéz sorsú emberek életét, akikre elismeréssel tekintett –, az emberi összetartozás, a szolidáris kiállás első iskolája is volt számára. Tatabányáról egy egyházi gimnáziumba került. Ebből a szempontból nézve érthető, hogy későbbi életében a hitéhez hű Professzor asszony élete nem követte a szokványos, kitaposott utakat.

A Knézits utcában érte '56 forradalma és szabadságharcának megrendítő élménye. A kollégi-

um és a Corvin köz közelében zajlott a világot megrendítő hősieles küzdelem. Ezek az események szívét mélyen megérintették, és emlékezete örökké őrzi őket.

Ekkor mutatkozott meg először, hogy Krebsz Katalin gimnazista korában sem volt önző vagy befelé forduló. Életre szóló barátságot kötött Kopp Máriával, aki később hasonlóan ismert személyiség lett az új demokratikus világban. Tanárai elismerték Botos Katalin értékes személyiségét és támogatták fejlődését; majd újabb ugrás következett: az egyházi iskolából a Marx Károly Közgazdasági Egyetemre került. Bár eredetileg történelem- magyartanárnak készült, szigorúan válogatták ki, hogy kik lehetnek a jövő szocialista ifjúság oktatói. Ez a kor nem volt kegyes a bölcsészet iránt, de az ifjú emberek mégis vágytak tanítani! Figyelemre méltó, hogy napjainkban a fiatalok lehetnének tanárok, de már nem kívánnak azok lenni! Talán Hamvas Béla éppen erről ír, amikor azt mondja, amit látunk, az ugyanazon érmének két oldala.

Mi lett volna belőle gimnáziumi tanárként? Amint látni fogjuk, az utak kiegyenesednek. Mégiscsak tanár lett belőle... Zlinszky János, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának dékánja felkérte, hogy hozza létre és szervezze meg a Közgazdasági Intézetet. Erről azonban később lesz szó.

KÉNYSZEREK SZORÍTÁSÁBAN

Az egyetem falai között, a közgazdaságtan meghatározó alakjai közé került. Érdekes, hogy még azokról a professzorokról sem ejt soha negatív szót, akikkel teljesen eltérő nézeteket vallottak. A hatvanas évek reményteli változásaival jött el az új időszak, a gazdaság reformjának reményteljes tavasza. A professzor asszony csillagóráinak vezető személyisége volt Hagelmayer István, akinek neve talán már kezd megfakulni, de az töretlenül él, hogy

a szaktudomány óriása volt. Annak ellenére, hogy az ideológia gyakran szűk köröket húzott, és a gazdasági tervezők ideológiájának korlátai között kellett működniük, a valóság néha mégis áttört a korlátokon. Még a nem párttagoknak is sikerült egy kis levegőt kapniuk a közegben.

A szerző szépen írt sorokban beszél a családalapításról. Emlékezése ugyanakkor főhajtás is férje, az 1956-os események résztvevője előtt, akit súlyos atrocitás ért. 1971 óta viseli a nevét, Botos Katalinként. Boldog családi életüket férje humora is gazdagította, amely gyakran „bonmot”-okban nyilvánult meg. Például amikor az akkori vezető történész, Ormos Mária egy előadásban kritizálta a magyar fejlődés késését, a férje szellemesen válaszolt: „A magyar történelem nem megkésett, hanem „megkéselt” fejlődés volt!” Van ebben igazság, mert hazánk fejlődését oly gyakran akadályozták meg, vagy mozdították visszafelé, a vérünket, erőnket elfolytató személyek és események. Férj és feleség elejétől fogva együttműködve dolgozott a szakmában.

Botos Katalin hamar felhívta magára a figyelmet. Támogatói között ott voltak Faluvégi Lajos és Hetényi István, akiknek a nevét a közgazdászok és gazdaságtörténészek ma is gyakran emlegetik.

A tudományos alkotóképességét a családi háttér erősítette meg, és fokozatosan lépkedett a tudományos elismerés mind magasabb lépcsőfokaira. Kisdoktori, kandidátusi, majd akadémiai doktori címekkel büszkélkedhet. A hetvenes években minisztériumi pozíciót töltött be, de megvallotta, hogy egyre nehezebben viselte a minisztérium stresszes környezetét. Hagelmayer István meghívása a Pénzügykutató Intézetbe végre lehetővé tette, hogy visszataláljon a tudományos életbe, ami számára oxigént adott.

A háttérben hatalmas küzdelem zajlott a reformerek és a „fékezők” között, és csak az új korszakban vált nyilvánvalóvá, mennyi kárt okoztak azok, akik állandóan Moszkvába szaladtak, hogy megállítsák a reformokat. Mostanra kiderült, hogy az eretnek vádak a parasztok jobb életkörülményeiről hazugságok voltak, mivel a háztáji gazdálkodással kellett megteremteni a jövedelmet. Sajnos, 1972-ben ez a merénylet sikerült, ami lelassította hazánk fejlődését, és csak a rendszerváltás után nyílt meg egy másik jövő felé vezető út. Az az út sem volt könnyű.

Szerzőnk a KGST pénzügyi rendszerének nemzetközileg elismert szakértője lett. Több könyve mutatta be a KGST természetes kapcsolatokon nyugvó rendszerét, amely a technikai színvonalat konzerválta, de egyben olyan dollár-rubel konverziót eredményezett, amit – a konvertibilitás hiányában – soha nem lehetett dollárra visszaváltani. Ez a magyar deviza-eladósodás hatalmas emelkedéséhez vezetett, s elvezetett az 1981-es IMF-be való belépéshez.

Az új idő már kezdte mutatni a jeleit: Nyugaton elkezdődött a nagy konzervatív hullám, és a monetáris ellenforradalom hullámai rázkódtak a világban. Keynes struktúráját, amelyre a nyugati gazdaságok saját csodájukat építették, már megtámadták a „neokon” szellemű csoportok. Itthon a 80-as években az optimista változások szellemét éreztük, de még nem a csodavárását. A „fékezők” ellenállása szétzavarta a Pénzügykutató Intézetet. Botos Katalint e változás az Agrár-gazdasági Kutatóintézetbe vezette.

„Bomlik a diktatúra” – szerzőnk lakonikusan így nyugtázta azt, hogy „új szelek nyögetik az ősmagyar fákat”, majd egy cseppet sem megkéskéve szállt fel a gazdaságtörténet induló vonatára.

A TÖRTÉNELEM SZÍNPADÁN

A katolikus egyház társadalmi tanítása elismeri a közgazdaságtan valóságát és szerepét, de egy dologban makacs marad: az emberi jólétet és szolgálatot helyezi előtérbe a gazdaságban. Nem véletlen, hogy amikor eljött a történelmi pillanat, és a rendszerváltásra szükség volt, Antall József, a keresztény közgazdászokhoz fordult, és meghívta Botos Katalint az első kormányába. Férje a Társadalombiztosítás főigazgatója lett. Ezzel a Patróna Hungariae gimnázium volt diákja, a közgazdasági egyetem tehetséges hallgatója, a pénzügyek tudós doktora kilépett a politika színpadára.

Bár kevesen vártak tündérmesét, azt még a legfélélmesebb rémálmukban sem gondolta senki, hogy ennyi rom és hatalmas adósság vár rájuk. Az új országot ebből a romhalmazból kellett újjáteremteni. Nem véletlenül nevezte Antall József, rendszerváltásban fölemelkedett államférfi, a tragikus sorsú miniszterelnök, csapatát a „kamikáze - kormányt”, mely a nemzeti keresztény szellemmel és lelkiülettel szerveződött a magyar újjászületés érdekében, de eleve vereségre volt ítélve.

Antall Józsefnek igaza lett: miképp '45 után a Kiszgazdákat úgy szalámizták, ütötték, ahol érték az ellenzék részéről az új kormányt. Mivel a választáson nem az „elvárt fiúk” nyertek, a pénz gyorsan elhagyta Magyarországot, és az adósság visszafizetését követelték. Ebben a nehéz időszakban Botos Katalin vállalta, hogy elmondja: mindent meg fogunk tenni az adósságunk kifizetéséért. Ez létfontosságú volt az új állam számára, mivel egyértelműen látszott, hogy külföldi erők megpróbálják megfojtani hazánkat, és ránk kényszeríteni az általuk „helyesnek” tartott útra. A puccskísérlet sem váratott sokáig: a taxisblokáddal akarták megtörni a nemzetet, megbuktatni a kormányt. Hogy ez milyen sötét dolog volt, az csak napjainkra de-

rült ki teljesen. Egy üdítő eredmény: a Fidesz, amit egy „SZDSZ – Komszomol” céljából dédelgettek, hátat fordított a rémületes ortodox erőknél.

Botos Katalin pénzügyminiszter-helyettes, bankügyekért felelős miniszter, a banktörvényvel létrehozott Bankfelügyelet első elnöke lett. Elméleti és gyakorlati szempontból is jelentőset alkotott ezen a területen. Létrehozta ügyvivő pénzügyminiszterként az IMF által elfogadott – s 35 év alatt egyetlen kiegyensúlyozott – költségvetést, majd a bankfelügyeletben olyan világszínvonalú bankszabályozást, amit egész Kelet-Európában másoltak az újonnan piacgazdaságra tért kormányok. Bankszöveggel megküzdve, betétbiztosítási rendszert létrehozva, elméletileg is megfogalmazta a likviditás, szolvencia, prudenca fogalmát a bankszabályozásban.

De mi segített a politikusoknak, különösen főhősünknek, az akkori politikai viharban? A keresztény ember tudja, hogy nem csak jelszavakkal lehet változást elérni a történelem menetében, hanem a szeretetalapú szolidaritás erejében is bízhatunk. Az individualizmus és mohóság ellenében a keresztény emberek egymásért élték meg a szolidaritást. Ez azt jelentette, hogy az akkori kor parancsa az volt, hogy az áldozatot hozzuk a „igazságosabb és testvériesebb világ” érdekében. Ezt fogalmazta meg a Katolikus Püspöki kar is későbbi körlevelében. Ebben az időszakban ez az állásfoglalás „eretnek” volt, mivel sokan azt hirdették, hogy a piac fontosabb, mint az ember. A keresztény küldetés röviden: az életfeladatunk, hogy a világot szebbé és jobbá tegyük. Botos Katalin állhatatos maradt.

A KATEDRÁN – BIZTOS HIT, EGY BIZONYTALAN KORBAN

A '90-es évek közepén, Botos Katalin alapítóként részt vett a Pázmány Péter Katolikus

Egyetem Közgazdaságtudományi Intézetének megszervezésében, amely az éppen induló Jog- és Államtudományi Kar részeként kezdte meg működését. Az új kar tantervében kiemelkedő fontosságúvá váltak a közgazdaságtani ismeretek, és szigorúan beemelték a közgazdaságtant a vizsgatárgyak közé. Ennek oka az volt, hogy hangsúlyt kívántak fektetni a piacgazdaság igényeire, miközben figyelembe vették a keresztény szellemiség meghonosítását is. Ez az innováció hozzájárult a kar vonzerejéhez, amit később sok végzett hallgató és a munkaerőpiac is megerősített. Botos Katalin teljes munkaidőben tanított a Heller Intézetben a PPKE-n, egészen nyugdíjazásáig, valamint más intézményekben, kiemelten a Szegedi Egyetem gazdaságtudományi Karán is, melynek megszervezői között volt.

Az elmúlt évtizedekben Botos Katalin oktatási tevékenysége és megjelent könyvei és tanulmányai széles témakört ölelnek fel, de középpontjában mindig a gazdaság- és társadalompolitika áll. Munkáiban mélyreható elemzéseket találunk a magyar eladósodás gyökereiről, külgazdasági stratégiáink jellegzetességeiről, és a KGST mechanizmusába rejtett „eredendő” hibákról. Megvizsgálta, miért számított csak „fél-reformnak” az 1968-as magyar gazdasági reform, mivel a devizakérdést (konvertibilitást) nem oldotta meg. Ezt kifejezetten ő emelte ki a magyar szakirodalmon belül. A magyar vállalatok akkoriban sem értették meg teljesen a helyzetet, mivel csak a forintban gondolkodtak, és a rubel-exporttöbbletre törekedtek.

Fontos eredménye két tudományterületen létrehozott és vezetett doktori iskola. Gazdaságtörténészként a legújabb kor magyar és nemzetközi fejleményeinek komoly elemzője lett. Munkássága során foglalkozott az energiapolitikai kihívásokra adott válaszokkal, a gazdaságpolitikai ciklusok meghatározó tényezőjével, a reálbér-alakulással, a nagy elosztórendszerekkel (oktatás, nyugdíj, egészségügy stb.). Megállapí-

tásai ma is relevánsak, sőt, nagyon is megfontolandók. A humánpolitika területeinek lemaradása ugyanis komoly kihívás a mai magyar gazdaságpolitika számára. A fizetések súlyos lemaradása hatással van az egészségügy mai sanyarú helyzetére, az oktatásügy anomáliáira, és a pedagóguspálya választására. Különösen, mert a fiataloknak nehéz megélhetést biztosítani belőle. Botos Katalin kritikaként emeli ki az elmúlt évtizedben tapasztalt hibákat, különösen az ágazati politikák terén, mint például a túlzott központosítást és a bürokráciát. Az agrárium továbbra is csak lózungokkal támogatott, és a szövetkezések, felvásárló hálózatok hiánya hosszú évek óta probléma. A vízgazdálkodás megoldására történő hosszú távú tervezés ugyan csak hiányzik.

A katolikus egyház társadalmi tanítása és a józan ész alapján, a vallások és a gazdaság kapcsolatának kutatásában több könyvet, cikket jelentetett meg; a legutolsót az Oxford Handbook of Religion and Economics egyik fejezeteként.

Botos Katalin olyan időszakban élt és alkotott, amikor a világot számos jelzővel látták el, de talán a legtalálóbb a „rizikó - társadalom”. A jóléti világ kényelme már a múlté, és a gazdasági csodák és csodaévtizedek időszaka lezárult. A kereszténydemokrácia egyik alapja a szolidaritás, és Botos Katalin személyisége és munkássága ezt a szolidaritást hirdeti.

Végző soron a könyv tanít, nevel és szórakoztat, és emléket állít azoknak is, akik hozzájárultak a közelmúlt történelmében a közgazdaságtudomány fejlődéséhez és a társadalom jobbításához.

Botos Katalin (2023): Egy közgazdász élete a KÖZ szolgálatában

Kiadó: LEXICA Kiadó, Budapest

ISBN: 9786158157872

Terjedelem: 240 oldal